

GÖTEBORGS UNIVERSITET

KULTURLÅDAN.SE

– En etnologisk studie om ett digitalt nostalgotek

Etnologi ET1501
Kandidatuppsats
Göteborgs Universitet
HT 13

Sofia Risberg
Handledare: Sandra Hillén
Examinator: Sverker Hyltén- Cavallius

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1.	Forskningsfält.....	3
1.2.	Vad är den digitala kulturlådan?.....	4
1.3.	Kulturlådan.se.....	5
1.4.	Syfte.....	6
1.5.	Frågeställningar.....	7
1.6.	Teori.....	7
1.7.	Material och metod.....	9
1.8.	Avgränsningar.....	11
1.9.	Tidigare forskning.....	11
1.10.	Etik.....	12
1.11.	Disposition.....	13

2. Nostalgotek

2.1.	Kollektiva minnen.....	14
2.2.	Minne som aktivitet.....	15

3. Lansering av kulturlådan.se

3.1.	Välkommen att inspireras.....	18
3.2.	Ipads för äldre.....	22
3.3.	Man ska tycka att det är roligt själv också.....	23

4. Kulturlådan.se som aktivitet

4.1.	Minnesaktivitet i praktiken.....	25
4.2.	Semester.....	25
4.3.	Skoldags.....	30
4.4.	Att göra etnicitet.....	31

5. Avslutande diskussion

5.1.	Konstruerade minneslandskap.....	33
5.2.	Spridning av symboler.....	33
5.3.	Klicka på molnet för att.....	34

Källor.....	36
-------------	----

Litteratur.....	36
-----------------	----

Tack till Sandra för ditt tålamod och dina kommentarer.

1.0. Inledning

1.1. Forskningsfält

”Tror ni på iPads för äldre?” (Kersti Ingeborn, Lanseringsträff 1,2,3)

Idén till den här uppsatsen var ursprungligen inte min. Jag blev upprörd av en av mina lärare i etnologi vid Institutionen för kulturvetenskaper, som presenterade projektet och frågade om jag var intresserad. Hon hade i sin tur blivit kontaktad av Mediapoolen som stor inför att lansera sitt nya projekt och önskade en utredning eller undersökning i etnologisk anda. Det var antagligen inte mina enastående prestationer som student som gjorde att just jag fick detta samtal, även om jag gärna vill tro det, utan snarare mina dryga 13 års erfarenhet av äldreomsorgen. Jag har än idag en fast anställning som jag är tjänstledig ifrån för mina studier. Det ger mig inte bara många års erfarenhet utan även färsk erfarenhet. Det är nu inte mina år inom yrket som ska studeras i denna uppsats men jag kommer här berätta vilka glasögon jag har valt att ta på mig inför skrivandet av den.

På min arbetsplats står ett minnesskåp. Eller gjorde i alla fall när jag jobbade i somras. Det är ganska stort, går i grön ton och är fullt med saker. Jag har för mig att temat var 50-tal, men jag minns inte riktigt. Anledningen till att jag inte riktigt minns är för att jag aldrig har arbetat med det. Det har stått där i ganska många år. Någon gång har det bytts ut och ett annat tema i ett annat skåp har gjort entré på våningen. Jag har inte jobbat med det heller. I själva verket har jag aldrig sett någon i personalgruppen arbeta med skåpet och jag personligen har inte fått någon introduktion på hur skåpet ska användas. Det var först som student när en av skåpets skapare höll en föreläsning om minnesskåp, om minnen och minnesverksamhet som jag fick klart för mig vilken typ av skåp jag hade på min arbetsplats (Se Gunnemark 2004).

Jag hade naturligtvis kunnat ta reda på information om skåpet på eget bevåg när jag arbetade. Där fanns en beskrivning av skåpet i en plastficka, som jag på sin höjd har ögnat igenom. Där fanns en bok, som jag inte läste. Jag gjorde inte det och det finns det säkert många anledningar till om jag inte ska gå in på närmare på nu.

Jag går in i detta uppsatsskrivande med vetskapen av att det finns en hel del minnesverksamheter i äldreomsorgen idag. Vi kallar det för minnesträning, minneskurser, minnesböcker, minneskåp eller kulturlådor. Gemensamt har dessa en föreställning om sig att vara terapeutiska och om att minnas skapar ett mer aktivt liv. Man kan fråga sig varför terapin behövs? Är det åldrandet som ska behandlas eller avsaknaden av förr som skapar ett behov av minnesterapi? (Ronström 1998).

En sak är i alla fall klar och det är att produkterna bör användas för att producera minnen. Nu vill jag inte påstå att dessa skåp och lådor står orörda på alla ställen. Jag vet att de användes flitigt under skapandet av skåpen och i direkt samband med det. Jag vet också att mängder av material som produceras faktiskt används. Men jag är lite undrande över hur jag som personal på ett boende där ett minnesskåp var i bruk, där böcker skrevs om minnen och en hel del människor jobbade aktivt med skåpen, förblev ovetande om det. Därför är det

viktigt för mig att anta perspektivet där jag undersöker vem som får informationen och vem som kan tänka sig att använda produkten. Hade skåpet fortsatt att vara i aktivt bruk på avdelningen där jag arbetade hade det utan tvekan skapat många stunder för minnesaktiviteter. Därför har jag valt att se på den digitala kulturlådan som en aktivitet som i första hand sker i nuet där det terapeutiska är aktiviteten och det samtal som skapas - med hjälp av kulturlådan.

1.2. Vad är den digitala kulturlådan?

Den digitala kulturlådan är en produkt skapad av Mediapoolen Västra Götaland AB för äldreomsorgen i Västra Götalandsregionen. Mediapoolen ägs av 37 kommuner vilka är delägare via sina kommunalförbund och syftet är att vara en leverantör av digitala tjänster för mediapedagogisk användning i kommunal verksamhet. Mediapoolens primära syfte är att producera läromaterial till skolor och då framförallt i digital form. Men kommunerna ville också ha någonting för äldreomsorgen och kulturlådan skapades. Kulturlådan är en produkt bland andra som har som syfte att väcka minnen i organiserad form. Ett nostalgotek definieras i den här uppsatsen som ett medvetet konstruerat minneslandskap som är tänkt som ett arrangemang vars syfte är att väcka affektiva minnen¹. Kulturlådan var från början enbart i fysisk form och riktar sig till äldreomsorgen i form av boenden, hemtjänst och dagverksamheter. Man var dock inte helt tillfreds med att kulturlådan var fysisk utan ville ta det ett steg längre och prova det digitala i äldreomsorgen. Andra produkter skapade av Mediapoolen som riktar sig till äldreomsorgen är filmboxar, litteratur och läsning i form av kompensatoriska läshjälpmedel och Mediapoolen play där man kan strömma filmer. Allt detta är intressant för mitt fält eftersom att det visar att den digitala kulturlådan inte står ensam som produkt i tanken kring det digitala och moderna.

Det är svårt att tala om den digitala kulturlådan utan att inkludera den fysiska kulturlådan i resonemanget. Den digitala versionen är en vidareutveckling av kulturlådan i fysisk form och därför kan man säga att de är sprungna ur samma idé om aktivitet kring minne och samtal. Skapandet av en digital version gör inte kulturlådan som fysisk låda föråldrad eller inaktuell. Tvärt om så kan de berika varandra och kombineras. Båda lådorna diskuterades på lanseringsträffarna, som är en viktig del av min empiri, och ibland kan det vara svårt att hålla isär om samtalet handlar om det digitala eller det fysiska. Det är dock bara den digitala kulturlådan som jag studerar i denna uppsats. För att undvika förvirring i texten mellan den fysiska lådan och den digitala kommer jag framöver att benämna den digitala kulturlådan för kulturlådan.se², vilket också är adressen för att nå lådan på nätet, och den fysiska kommer jag benämna kulturlådan. Både kulturlådan och kulturlådan.se är tematiskt uppdelade med 50-talet som utgångsläge. De teman som finns i digital version går att återfinna bland de 35

¹ Se Kapitel 1.9 för en vidare förklaring av nostalgotek

² Kulturlådan.se (med å) är den korrekta adressen.

teman som finns i fysisk form och det knyter samman lådorna ytterligare. I kulturlådan finns fysiska ting att titta, känna och lukta på som ett sätt att stimulera minnen. Det finns litteratur att läsa och en introduktion i ämnet för personalen. Kulturlådan.se är baserad på syn och hörsel i form av bland annat videoklipp, bilder, och musik som systematiskt har länkats upp för att forma det minnelandskap som kulturlådan.se är.

1.3. Kulturlådan.se

Kulturlådan.se är en internetbaserad tjänst som innehåller länkat material ordnat i teman för att skapa ett minneslandskap som kan användas i aktivitetsform för äldreomsorgen. Det finns även andra användningsområden, men äldreomsorgen är den primära målgruppen. För att nå kulturlådan går man antingen in på Mediapoolens hemsida (mediapoolen.se) och klickar sig fram eller så går man direkt till kulturlådan.se. I dag ligger alla 10 teman, alltså hela kulturlådans innehåll, öppna för allmänheten. Denna tillgänglighet är en del av lanseringen och kulturlådan.se kommer i framtiden kräva ett login som bara Mediapoolens kunder har. Mediapoolens kunder är de som via sina kommuner har avtal med företaget och därigenom får tillgång till Mediapoolens alla tjänster.

Den digitala kulturlådan består i dagsläget av tio teman:

- Semester
- Skoldags
- Drömmar och kafferep
- Sugan på en biltur
- Musik att minnas till
- I min glänta
- Gymnastik och idrott
- Hälsa och hygien
- På sjön
- Papiljott och beautybox.

När man kommer in på kulturlådan.se:s första sida visas alla teman upp i box-format med en förklarande bild och text. Där väljer man tema genom att klicka på boxen. Då kommer man vidare och får göra de val som gör att man navigeras runt på sajten. De går under uppmaningen att "Tryck på molnen om du vill..."

I dessa små moln får man välja mellan att Minnas, Läsa, Berätta, Titta och Lyssna, Skratta, Skapa, Spela och Leka. Detta är grunden för hela kulturlådans uppbyggnad. När man sedan klicka på ett moln kommer man till diverse länkar som är relaterade till dess

rubrik. Klickar du på *Minnas* kommer klipp från filmarkivet och youtube.se som har som syfte att väcka minnen. Under *Läsa* finns material relaterat till temat att läsa om, tidningsartiklar eller material skapat av Mediapoolen. *Berätta* rymmer en "gästbok" där man kan skriva om ett eget minne och sedan posta det på sajten. Under temat *Skratta* kan det finnas roliga historier eller filmklipp som har för avsikt att locka oss till skratt. Alla teman ser annorlunda ut i innehåll men har samma uppbyggnad. Jag kommer inte ha möjlighet att i detalj delge exakt hur varje tema ser ut, men senare i uppsatsen kommer jag titta lite närmare på de två första lådorna, alltså *Semester* och *Skoldags*.

Hur kommer det sig att jag väljer att analysera materialet? Jag anser att det finns en poäng i att lyfta frågan att olika perspektiv kan komplicera användandet av dåtidsmaterial. Med detta säger jag inte att allt material från förr automatiskt reproducerar eller producerar någonting dåligt eller förlegat. Gunnemark skriver i sin bok *Ung på 50-talet* att man bör: "se självbiografiskt berättande utifrån olika tidspositioner och inte slentrianmässigt hävda att alla berättelser har sin utgångspunkt i oreflekterad nutid" (2006:199). Nu är det dock inte självbiografiska berättelser vi jobbar med utan material som är utplockat och valt av tredje part som i sin tur ska resultera i självbiografiska berättelser. Det är alltså "en medveten konstruktion av minneslandskap" (Ronström) och då räcker inte det resonemanget hela vägen fram. I arbetet med att konstruera kollektiva minnen styrs vilka minnen som anses vara värda att minnas.

1.4. Syfte

Frågan som jag fick av Mediapoolen var om jag kunde ta reda på hur den digitala kulturlådan togs emot ute i verksamheterna när den lanserades under hösten och vintern 2013. Jag började med att ta reda på vad Mediapoolens egna syfte är med kulturlådan och läser på deras hemsida att "kulturlådan kan väcka minnen och genom att väcka minnen stärks självkänslan och aktivitetsnivån höjs. Man mår bättre, får en högre livskvalité och vårdbehovet minskar". Jag kommer dock anta ett annat perspektiv. Det betyder inte att jag bortser ifrån att minnesaktiviteter kan ge goda resultat för hälsa och livskvalité. Jag är i första hand ute efter aktiviteten som konstrueras i nutid.

- Syftet med denna uppsats är att ta reda på om kulturlådan.se tillför någon nytt till minneslandskapen och om lanseringen lyckas med att nå ut med detta i verksamheterna. Jag vill veta vem som nås av produkten och framförallt vem som inte nås.

1.5. Frågeställningar

1. På vilket sätt tas den ”nya” tekniken emot i verksamheterna?
2. Vems verklighet ryms inom ramen av det kollektiva minnet i kulturlådan.se?
3. Hur skapas en meningsfull minnesaktivitet?
4. Vem tar del av lanseringen av kulturlådan.se?

Svaren på frågorna baseras på kvalitativ forskning och det finns alltid multipla sanningar. Jag är övertygad om att olika verksamheter kommer finna olika sätt att jobba med kulturlådan.se och tekniken som behandlas i den här uppsatsen. Olika behov och förutsättningar kommer styra hur man jobbar in kulturlådan.se i verksamheterna.

Äldreomsorgen är en stor verksamhet och jag hoppas, med denna uppsats, kunna bidra med ett diskussionsunderlag utifrån vilken man kan diskutera hur man själv vill och kan använda kulturlådan.se i sin egen verksamhet.

1.6. Teori

Jag har valt att ta mig an uppsatsämnet genom att utgå ifrån en diskursanalytisk modell. Begreppet *diskurs* har många olika betydelser. Betydelsen av ordet ur ett vetenskapligt perspektiv är att språket är strukturerat i olika mönster, som våra utsagor följer när vi agerar inom olika sociala domäner. Diskursanalys är sedan på motsvarande sätt analys av dessa mönster (Winther Jørgensen & Philips 2000:7). Dessa mönster symboliseras ibland i form av ett fisknät men eftersom att ord får olika betydelse och mening beroende på vilket sammanhang de används i blir fisknätsmetaforen oanvändbar. Istället för fisknät kan man använda internet som modell där varje sida är förbunden med andra sidor och länkar kan tar bort och läggas till vilket förändrar strukturen (Winther Jørgensen & Philips 2000:17f). I diskursanalysen finns en medvetenhet om det perspektivbundna i tillvaron och en insikt om att beroende på den position som intas så framträder olika bilder av verkligheten.

Diskursanalys är ett sätt att se på kunskap som social konstruerad. Det handlar inte om att förneka att samhällsfenomen så som psykisk sjukdom eller hemlöshet existerar utan om att vi bara kan tänka genom diskursiva raster. Som forskare kan vi bara studera sätten på vilka vi förstår, uppfattar och förklarar den här typen av fenomen (Börjesson & Palmblad 2007:9).

Genom språk konstruerar vi vår verklighet. Det finns en struktur i språket, annars hade talet inte varit meningsfullt, men det är under ständig förändring. Vi benämner ting, grupper och händelser och skapar ett sammanhang. I sammanhanget finner vi vår verklighet. Vi kan alltså inte se på språket som en spegel som visar oss en sanning utan sanningen är en diskursiv konstruktion som vi hela tiden förhåller oss till genom olika kunskapsregimer. Det kan finnas fält där flera diskurser existerar samtidigt och kämpar om rätten att få utgöra sanningen (Winther Jørgensen & Philips 2000:20).

Som ett exempel på ett diskursivt fenomen som är relaterat till mitt fält kan vi ta synen på gamla människor. Det finns en mängd olika föreställningar om hur en gammal människa ska vara, vad hen ska tycka om och inte tycka om. Det finns också en syn på gamla som bor på äldreboenden som missnöjda och utsatta. Det grundar sig förmodligen i den eländesrapportering som sprids om den svenska äldrevården. Här hamnar man lätt i en generaliserande bild av gamla som en homogen grupp. Så är naturligtvis inte fallet. I *Pigga pensionärer* citerar Ronström (1998: 11) en tidigare ordförande i PRO som säger att "Det är inte bara för nöjes skull som PRO finns!". Det uttalandet tolkar jag som ett sätt att framhäva det mer allvarsamma av PROs arbete. I detta ligger en föreställning av PROs arbete som mestadels nöjen men den tidigare ordföranden vill betona att det går att kombinera nytta med nöje. Situationer och konstruktioner är inte låsta utan befinner sig hela tiden i rörelse där de omdefinieras och konstrueras på nytt. En gammal person är inte bara gammal utan kanske även en mor, en änka, en revolutionär, en karriärist, en ateist och en persons alla sidor kommer inte att plockas fram vid samma tillfälle.

Foucault har bidragit till att formera fältet kring diskursanalys och det är delvis från hans tankar dagens diskursteorier utvecklats. Centralt i Foucaults diskursteori är att de inte bara finns på en specifik plats utan opererar över institutioners gränser. Foucault menade att diskurser ger en uppfattning om världen och en subjektifiering där kunskap relateras till den rådande makten. Det är enligt Foucault själva subjektifieringsprocessen och dess förhållande till diskursen som är kärnan i den socialt skapade verkligheten. Ett exempel på en diskurs är hälsa eller minne. Båda finns representerade i mitt fält då man menar att minnesverksamheter ska vara hälsofrämjande. Både hälsa och minne kan dock betyda olika saker. Minnet kan vara länkat till den medicinska synen på minne med motsatsen glömska. Det kan också länkas till att minnas gamla tider, att minnas livets lyckliga dagar eller att minnas de sorgliga. Makten är också viktig ur Foucaults perspektiv. Makt är spridd över olika sociala praktiker och således inget som är fast hos bestämda individer eller stater. Det är enligt Foucaults teorier genom makten som vår sociala omvärld skapas och kan omnämnas på vissa sätt medans andra möjligheter utesluts (Winther Jørgensen & Philips 2000:20). Genom att använda maktbegreppet i min analys kan jag diskutera hur och vem som nås av kulturlådan.se under dess lansering och vilka maktmekanismer som opererar under användandet av aktiviteter i äldreomsorgen.

För att beskriva hur kulturlådan.se kan sprida sig som aktivitet i verksamheterna undersöker jag hur spridningen av symboler fungerar i stora organisationer och institutioner. Jag kommer använda mig av Bruno Latours översättningsmodell. Översättningsmodellen är en del av Latours aktör - nätverksteori, ANT, som används för att beskriva betydelsen av ting i olika situationsbundna nätverk. Tingen blir likväl som människan en *aktant* som tillsammans skapar en gemenskap, ett nätverk. I översättningsmodellen förklarar Latour hur en symbol, vad det nu må vara - makt, en order, inspiration - sprider sig i tid och rum. Makt är spridd över olika sociala praktiker (se ovan) så även i äldreomsorgen. Det gör det intressant att se hur lanseringen fungerar och undersöka dess maktmekanismer. Främst kommer jag att se

hur diskursen kring aktivitet och minne ser ut för att få en möjlighet att följa talet och vem som nås av den? Talet om kulturlådan.se kan vara en del av den process som gör att aktiviteten antingen görs eller stoppas, om symbolen plockas upp eller lämnas.

Symbolen/makten/inspirationen förändras då den rör sig i kedjan och omvandlas ständigt. Efter ett tag kommer den, om den inte stoppas, att se annorlunda ut, anpassad efter en strävan att nå sina egna mål (Latour 1998:45) Enligt Latour finns ingen naturlig friktion i symbolen utan alla i kedjan som sprider symbolen måste tillföra energi. Vilket innebär att kulturlådan som produkt inte besitter någon naturlig friktion, det krävs en ansträngning inte bara av de initierade krafterna utan av alla i kedjan som följer för att produkten ska användas” ...friktion orsakas inte av en ursprunglig rörelseenergi eftersom symbolen inte har någon som helst kraft; det är snarare så att den är följden av den energi som ges symbolen av alla i kedjan som gör någonting med den... den initiala kraften hos den första i kedjan är inte viktigare än kraften hos den fyrtionde eller den fyrahundrade personen” (Latour 1998:45) .

En forskares uppgift är att lyfta fram olika bilder av verkligheten och söka alternativa versioner (Börjesson & Palmblad, 2010:9). Enligt diskursteorin är all kunskap socialt konstruerad och kan därför aldrig avspegla en enda verklighet. Beroende på vilket utgångsläge man har kommer synen på minnen och minnesverksamhet att skilja sig åt. Beroende på vilken anställning en personal har kommer dennes syn på aktivitet och ansvar över den att vara annorlunda. Det betyder inte att jag lägger in en värdering men genom att studera dessa utgångslägen och talet om aktiviteter och minnesverksamheter kan jag förstå hur saker fungerar. Det samma gäller för de äldre som i användandet av materialet kommer förstå det utifrån det perspektiv de befinner sig i. Därför kommer jag använda mig av ett genus, etnicitets och klassperspektiv i analysen. Som forskare har man som uppgift att belysa olika perspektiv. Ur detta kommer en förståelse om att jag inte kan få reda på exakt vad som händer under ett lanseringsmöte, under en minnesaktivitet eller hur de kommer se ut i framtiden utan jag får ett urval av tänkta berättelser som är framställda utifrån någons perspektiv där och då (Börjesson & Palmblad 2010:11).

1.7. Material och metod

Diskursanalys är inte bara analysen som kommer efter insamlandet av empiri utan en del av en process där empiri skapas och materialet växer fram. Det finns tre viktiga hållpunkter i materialet som jag har tagit hänsyn till. Det första är *minnet som aktivitet*. Vi befinner oss dagligen i olika minneslandskap, det som jag har valt att fokusera på och som kulturlådan.se i den här uppsatsen definieras som, är ett medvetet konstruerat minneslandskap - ett nostalgotek, som har som syfte att väcka affektiva minnen (Ronström 1998). Jag har använt andra nostalgotek och minneslandskap som finns i bokform för att kunna

Den andra hållpunkten är *lanseringsprocessen*. Vilka är där och hur gör man för att nå ut med sin produkt. Här har jag varit med på lanseringsträffar och gjort observationer.

Observationer är vanligt förekommande för etnologer i fält och kan ge kunskaper som är svåra att finna i andra sammanhang. Pripp och Öhlander(2011) beskriver observationer som ett sätt att jämföra likheter och skillnader i vad människor gör och hur de själva beskriver vad de gör. Jag har varit närvarande som en kursdeltagare vilket innebär att jag suttit med i diskussionsgrupper och jobbat med de övriga deltagarna. Jag har deltagit på fyra lanseringsträffar totalt. Tre av dessa var ett samarbete mellan olika organisationer och syftet var bredare än enbart lansering av kulturlådan.se. Där ingick bland annat Centrum för lättläst och Kultur i väst. En observation gjordes på en träff där enbart personal från ett boende deltog. Enhetschefen hade tagit initiativet till denna träff och en lansering av kulturlådan.se var mötets enda syfte.

Under mitt empiriska arbete skickade jag ut mail till deltagarna från lanseringsträffarna med en förfrågan om att få komma ut på arbetsplatserna när kulturlådan.se användes. Svarfrekvensen var väldigt låg. I de svar jag fick låg betoning på att kulturlådan.se inte ännu var i bruk och att tekniken inte finns tillgänglig. Jag fick dock ett par svar som var positiva till min förfrågan men där tekniken saknades. Vi kom överens om att jag kunde komma dit och ta tekniken med mig. Det gav mig möjligheten att medverka när kulturlådan.se användes för första gången i en grupp.

Jag åkte ut till en träffpunkt och tog med mig min egen surfplatta. Där genomförde jag tillsammans med fyra deltagande äldre och en personal en sittning på 1,5 timma där vi testade kulturlådan.se tillsammans. En intervju kan göras på många olika sätt. I grupp eller enskilt, med hjälp av föremål eller bilder eller som go-alongintervju. Jag har valt att kalla metoden för deltagande intervju. Anledningen till att jag inte kallar detta för enbart intervju utan väljer epitetet deltagande intervju är för att jag till viss del är utelämnad till materialet och gruppens referenspunkter till materialet som styr hur samtalet fortlöper. Vi gör också någonting tillsammans som skapar en intervjusituation där intervjun inte är strukturerad efter mina frågor utan av hela gruppens görande. Hur en forskare väljer att bygga ihop sina forskningsmetoder är relaterade till påståendet att kunskapsproduktionen styrs av forskarens kunskapsmål och ett kombinerande av olika modeller är en stor del av etnologens forskningskompetens (Gunnemark 2011:16f).

Till sist är det *materialet* jag har tittat på. Det gjorde jag genom att välja ut två av de teman som jag har jobbat med främst under den deltagande intervjun men också under lanseringsträffarna. Jag har gått igenom allt material i kulturlådan.se (ca 25 timmar råmaterial) men kommer bara att använda mig av två teman: *Semester* och *Skoldags* och relatera dem till min analys. Den digitala dimensionen gör produkten ny på marknaden och kan skapa nya användningsområden. Det tar jag övergripande hänsyn till i hela materialet. Då handlar det om hur tekniken har fungerat under de träffar jag varit på, hur aktörerna talar om tekniken och hur man uppfattar tillgängligheten av teknik ute i verksamheterna.

1.8. Avgränsningar

Min huvudsakliga avgränsning ligger i att det är kulturlådan.se jag skriver en uppsats om. När man skriver en kandidatuppsats ingår det i uppgiften att anpassa sitt arbete efter tidsramen. Det har jag också gjort och det har inneburit en del vägval som format min uppsats. Exempelvis har fokus landat på lanseringen av kulturlådan.se och hur den skulle kunna användas ute i verksamheterna mer än på det faktiska användandet. Lanseringen av kulturlådan.se startade den 6 november. Det tar alltid lite tid att jobba in nya produkter i en verksamhet som är så pass stor som äldreomsorgen i Västra Götaland är. Denna produkt är inget undantag. Under perioden jag studerade lanseringen gjordes totalt 5 lanseringsmöten på 5 olika orter med över 100 personal från verksamheter spridda över hela Västra Götalandsregionen. Det finns fortfarande arbete kvar med att arbeta in kulturlådan.se i verksamheterna men medans denna uppsats skrivs så har kulturlådan.se börjat att användas.

Materialet i kulturlådan.se är stort, jag räknar grovt med att det tar ca 25 timmar att gå igenom, baserat på filmklippens längd och mängden läsbart material. Detta gör att jag inte kan analysera hela materialet utan har valt att fokusera på ett par teman. Det faller sig då naturligt att anta de teman som fokuserades under lanseringsträffarna och som jag har kommit att jobba med under den deltagande intervjun.

Jag kommer inte heller att ge praktiska förslag på förändringar eller modifieringar av varken teknik, innehåll eller utformande av aktivitet däremot kommer jag diskutera dem vilket i sin tur kan leda till förändringar. Jag utgår dock ifrån att den typen av beslut görs bäst på respektive arena och inte av mig.

1.9. Tidigare forskning

Kerstin Gunnemark har bedrivit en omfattande forskning vad beträffar minnen och kulturarv. Den har jag funnit mycket användbart att luta mig mot i min uppsats. Bland annat är hon medskapare av minnesskåpen som jag refererade till inledningsvis. Det ger mig stöd inte bara i minnesverksamheternas omfattande fält utan även kring synen på aktivitetsskapande minnesverksamhet. Gunnemark fokuserar precis som jag på en samtalsaktivitet som ger kvalité i nuet:

”Även om långt ifrån alla äldre och anhöriga känner till aktivitetsteorin, har ändå många föreställningar om aktiviteter som kan härledas till kritiken mot den. Det kan exempelvis vara: Aktiviteter är bara till för dem som inte kan aktivera sig själva. En vuxen mentalt frisk person skall inte låta sig dirigeras av andra... Förståelsen bygger på värderingen att agerande på egen hand eller tillsammans med vänner och släktingar är mest eftersträfvansvärt”. (Gunnemark 2004: 96)

Jag kommer inte gå in på aktivitetsteorin i denna uppsats men Gunnemarks forskning i ämnet ger mig stöd i min egen forskning kring aktivitet. Jag finner även mycket användbart i Gunnemarks bok *Ung på 50-talet: om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*.

Ove Ronström har i antologin *Pigga Pensionärer och populärkultur* bedrivit forskning på ämnet "pensionärskultur". Det handlar bland annat om seniorresor, dans, musik och gamla minnen. I ämnet gamla minnen finner han utgångsläget nostalgi som i sin ursprungsbetydelse, enligt Ronström, var en diagnos för sjuklig hemlängtan som gavs hemvändande soldater som länge tvingats vistas i främmande land. Med tiden har innebörden förändrats och idag förknippas nostalgi mer med en då-längtan. Ur ordet och betydelsen nostalgi har termen "nostalgotek" bildats. Han menar att ett nostalgotek är en medveten konstruktion av minneslandskap som har som syfte att väcka affektiva minnen som då-längtan, nostalgi. Han intar en kritisk ställning till varför nostalgoteken skapas och vem som äger rätten över "förr" (Ronström 1998:29). Fokus i antologin är pensionärer som lever ett aktivt liv i form av seniormässor och pensionärsdans. Den gruppen återfinns väldigt sällan på äldreboenden idag, däremot kan dessa aktiva äldre komma till de träffpunkter jag har med i fältet.

I *Vad är det att åldras – En etnologisk studie av åldrande, kropp och materialitet* har Åsa Alftberg studerat äldre människors åldrande, dess hälsofrämjande aktiviteter och sätt att ta sig an vardagen i den situation där de mest självklara rutiner blir synliga och måste reflekteras över. Hon har forskat i hur äldre kategoriseras in i grupper som är synonyma med hälsorisk och vad det betyder för självbilden och synen på aktivitet.

Sverker Hyltén-Cavallius avhandling *Minnets spelrum – Om musik och pensionärskap* undersöks formländet av pensionärskap och han rör sig bland minneslandskapen om än mestadels utifrån ett musikaliskt perspektiv. Jag har också funnit värdefull forskning utanför etnologins ramar som har hjälpt mig att göra en analys utifrån genus, klass och etnicitetsperspektiv i äldreomsorgen. Då främst Linda Lills forskning för Arbetslivsinstitutet, Odontologiska fakulteten och Internationell Migration och Etniska Relationer, IMER *Att göra etnicitet- inom äldreomsorgen*.

1.10. Etik

All forskning har en uppdragsgivare som styr forskningen i någon bemärkelse. Att skriva en uppsats i uppdrag åt ett företag som skapar produkten man kritiskt ska granska skapar vissa komplikationer i relationen mellan uppdragsgivare och fältarbetare. Idealet och det slutgiltiga resultatet kanske inte stämmer överens med de förväntningar fältarbetaren har på sig. I många fall kan det innebära problem eftersom relationen att man "Biter den hand som föder en" skapas (Pripp 2011:74f). Så är dock inte fallet för mig då jag inte får betalt av Mediapoolen. Det är dock av vikt att vara medveten om relationen till sin uppdragsgivare och hur den kan påverka den forskning som bedrivs.

Att vara medveten om sin roll som forskare är viktigt i många sammanhang. Som forskare kan man ses som någon som är där för att spionera eller som ett språkrör för någons intressen. På fältet är man också mer än bara forskare, jag är bland annat kvinna, ung,

studerande och alla mina roller kommer bedömas av de personer jag möter på fältet. Ett sätt att undvika omgivningens bedömande eller hänsynstagande av din roll som forskare kan vara att inte tala om att man är forskare (Pripp 2011: 81). Det väcker dock en mängd etiska frågor som man måste ta hänsyn till från fall till fall. Vid lanseringsträffarna jag besökt har jag presenterat mig som student om och när jag tillfrågats om min roll. Jag har således inte ljutit men jag har inte heller talat om vem jag är och vad jag gör på platsen om inte tillfället dykt upp. Jag ansåg helt enkelt att talet om kulturlådan.se skulle förändras om deltagarna visste att jag var där för att studera den. Jag upplevde också tillfällen då deltagarna väl var medvetna om min roll så fick jag övergå till att hjälpa till med tekniken och att navigera på kulturlådan.se istället för att vara en "gruppdeltagare". Jag skickade senare ut e-mail till alla deltagare där jag förklarade min roll som forskande student och bad om att få göra fortsatta studier på arbetsplatserna. Ingen person från dessa möten kommer att tilltalas med namn eller arbetsplats så jag anser det så pass svårt att ta reda på vem som sagt vad under träffarna att inga etiska övertramp har gjorts. De äldre som deltagit och som är citerade i materialet har jag anonymiserat med hjälp av fingerade namn. Jag talar inte heller om vilken ort jag varit på eller vad något boende heter som jag har besökt. Personalen från Mediapoolen har tillfrågats om sin medverkan. Jag anser därmed att jag följt de ramar och riktlinjer som finns för en god forskningssed i fråga om vetenskapligt hantverk och uppförande (Pripp 2011: 81).

1.11. Disposition

I andra kapitlet *Minne som aktivitet* kommer jag lägga ramen kring arbetet genom att tala om minnen och aktivitet i generell mening. Både aktivitet och minnen är stora ämnen inom etnologin och det krävs en avgränsning för att göra det tydligt hur jag förhåller mig till minne och aktivitet och minne som aktivitet.

Analysen kommer att ske i de två följande kapitlen. I kapitel 3, *Lansering av kulturlådan.se* kommer jag redogöra för och analysera vilka som var där och hur vilka diskurser jag funnit under dessa träffar. Under kapitel 4, *Kulturlådan som aktivitet* kommer jag behandla innehållet från de lådor jag har tittat närmare på och lyfta upp det som är intressant och som är relaterat till diskurserna. Här kommer resultatet från deltagandeintervjun behandlas och de samtal jag haft med personalen på träffarna kommer att analyseras.

Under rubriken *Avslutande diskussion* sammanfattas och avslutas analysen. Ingen ny empiri kommer att presenteras.

2.0. Nostalgotek

2.1. Kollektiva minnen

Ronström (1998) frågar sig vilka som bestämmer över vad som bör och ska vara värt att minnas? Vilka har makten över "förr"? Det är spännande frågor, legitima och viktiga. Minnesverksamheter har som gemensamt mål att skapa ett så kallat minneslandskap. Ronström väljer att kalla dem för nostalgotek. Dessa nostalgotek är medvetet konstruerade minneslandskap som har som syfte att skapa effektiva minnen av dåtiden. De kan egentligen bestå av vad som helst och distribueras i vilken form som helst. Syftet att locka till återblickar är detsamma i alla former.

Det finns redan en hel del minnesaktiviteter ute på marknaden. Man behöver inte se sig om särskilt länge för att inse att vi väldigt ofta befinner oss i någon form av minneslandskap. Det kan vara ett tv-program som anspelar på minnen eller ett reportage i en veckotidning, våra egna fotoböcker eller artefakter i våra hyllor och skåp. Vi har alla fullt med ting runtomkring oss, saker vi skaffar för att de är praktiska eller för att vi tycker dom är vackra eller moderna. Vi sparar inte på allt. En del saker kommer landa i ett förråd andra kommer gå till loppis eller soptippen. Kerstin Gunnemark beskriver det såhär när vi åter tar fram saker från våra gömmor: "Efter ett antal år, när fotoalbum och smalfilmsprojektorer plockas fram, då ser vi oss själva och våra ägodelar några decennier tillbaka, blir vi påmindas om hur det var....Tingen hjälper oss att komma ihåg samtidigt som vi kan betrakta det förgångna utifrån dagens perspektiv" (Gunnemark, 2004:12). Våra egna och andras livsberättelser är i tiden och det avspeglar sig på verksamheterna i äldreomsorgen där diskursen om minne och dåtidsrelaterade aktiviteter är aktuella. Under den första lanseringsträffen var det tydligt att många av deltagarna redan arbetade med någon form av minnesverksamhet i sitt dagliga arbete. Det fanns till och med de som tillverkade egna minneslandskap. Många noterade länkar och såg lanseringen av kulturlådan.se som ett sätt att få inspiration och nya idéer till sin egen produkt.

Gunnemark skriver också om symbolvärdet som vissa ting har. Vissa föremål talar till oss och förknippas med känslor, förväntningar och stämningar. De påminner om glädjestunder och om sorg. En del symbolvärden kan vara lokala eller personliga medan andra kan vara riksbekanta eller globala. Det som är bekant skapar ofta en direkt reaktion som öppnar för diskussion och samtal. Det är svårt att förutspå vad som kommer väcka minnen och vissa ting väcker inga minnen alls. Men det är enligt Gunnemark inte ovanligt att intresset väcks när någon annan berättar om dem på ett eller annat sätt. Sakerna sätts då in i ett sammanhang, de får en kontext. (Gunnemark 2004:13) I sammanhanget och intresset som skapas då tingen får en kontext möjliggörs en aktivitet. I ett organiserat forum som kulturlådan.se blir diskursen kring aktiviteten både konstruerad och konstruerande. Ett färdigt underlag finns där att utgå ifrån och tingen presenteras för deltagarna. Det är inte de själva som har valt ut dem. Här finns en tredje part som selekterar och konstruerar kollektiva

minnen. Under aktivitetens gång kommer talet om tingen som deltagarna ser att förändras och översättas till det som gruppen eller individen minns om dem.

2.2. Minne som aktivitet

Begreppet aktivitet är brett och ofta refererar man till fysisk aktivitet. Jag använder Världshälsoorganisationens och Socialstyrelsens definition som är "en persons genomförande av en uppgift eller handling"³. Uppgiften eller handlingen är i sammanhanget att delta och efter eget önskemål samtala och diskutera. Utgångspunkten som jag har är att de personer som deltar ska ta med sig en positiv känsla från aktiviteten och att aktiviteten ska kännas meningsfull.

Minneverksamhet och nostalgotek finner jag även i bokform som riktar sig till en allmän publik eller som är direkt gjord för äldre och/eller dementa. I den första kategorin kan jag nämna *Barnens 50-tal* av Maria Wahlström som blandar generaliserade texter ut barnens perspektiv under 50-talet med bilder på tidstypiska vävda tyger, knappar, leksaker och faktiska mönster till dockans kofta eller prinsessklänning. Boken beskrivs på dess baksida som "En verklig nostalgitripp!".

I kategorin som är riktad mot äldreomsorgen finner jag *Tillbaka till minnerna – en upplevelsebok för personer med demens* av Måd Olsson-Wannefors. Den är uttalat gjord för dementa och enligt en representant från Centrum för lättläst som medverkade på lanseringsmöte 3 är det en mycket populär bok även bland de som inte har en demenssjukdom. Jag fick till mig på lanseringsträffen att det har kommit önskemål om att ta bort texten om demens på boken för att det avskräcker läsare som inte är dementa. Att rubriken avskräcker visar hur laddat ordet i sig är. Diskursen kring demens uppfattar jag som förknippad med en stor rädsla. Dels för att drabbas själv men också att någon nära ska drabbas. När vi talar om dementa under lanseringsdagarna är det ofta i diskursen kring de som inte kan och inte förstår. Även dementa har olika utgångslägen både som personer och i sin sjukdom.⁴ Personer med en demenssjukdom är en stor kundkrets för högläsare och Centrum för lättläst. Att förknippas med föreställningen kring demens tycks alltså få en del individer att välja bort boken *Tillbaka till minnerna*.

Minnesboken har också en tydlig målgrupp även om det inte framgår i rubriken på samma tydliga sätt. *Minnesboken* vänder sig till äldre i generell mening och har därför fått fungera som exempel som erbjuder liknelser och kontraster med kulturlådan.se. Den är gjord av Centralförbundet för de gamlas väl i Finland och är översatt och bearbetad av Annelie Hollo. Denna bok uppmärksammar även Sverker Hyltén-Cavallius i sin avhandling *Minnets spelrum. Om musik och pensionärskap* (2005) där han citerade den inledande texten i denna

³ Socialstyrelsen; Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (skärmdumpfinns hos författaren).

⁴ Demensförbundet.se

gråfärgade A4-formatsbok med ett svartvitt fotografi på framsidan föreställande tre barn i tidig skolålder bärandes sjömanskostymer, precis som jag gör nu:

Minnen är viktiga
Åren går och tiderna förändras
Livet är fullt av händelser,
Glädje och sorg.
Ingen kan stanna tidens gång.
Livet ger oss minnen.
Minnerna är viktiga.
I denna bok finner du sådant
som vanliga människor minns.
Vad har du för minnen?
Låt oss tänka efter,
Hur var livet förr
och hur är det idag?
Minns du? (Rajala 1991:5)

Hyltén-Cavallius beskriver en märklig känsla av att bokens berättar-"jag" är Det Generaliserande Förr. Jag upplever en liknande känsla. Texten är extremt stor och ska så vara på grund av att äldre har svårt att läsa mindre text (Hyltén-Cavallius 2005:143). Påståendena är korta med en "jag"- eller "vi" mening instucken i en generaliserande text. Det framgår aldrig vem "jag" eller "vi" är. Det skapas en form av sanning om hur "Förr" var som skänks ut till läsaren. Intill texten finns en mindre text med rubriken: diskutera. Sedan följer en rad olika frågor.

Likheten mellan *Minnesboken* och kulturlådan.se är att de är indelade efter tema. *Barndom, Lekar, Skolgång, Arbete, Häst och bil, Mat och kaffe, Riktiga somrar* är några teman som återfinns i *Minnesboken*. Temamässigt är likheten slående. Det finns också en viss likhet i de generaliserande påståendena. I *Minnesboken* står det under temat *Skolgång* att "Lärarynnet var mycket strängt i syfte att hålla ordning och reda", mer information ges inte om lärarynnet. Läsaren ges en bild av att det var så lärarynnet var "förr". I kulturlådan.se finner jag också generaliserande påståenden, detta under temat *Skoldags*: "Visst kändes det underbart om man någon gång kunde få en guldstjärna!". Texten fungerar som bildtext till en närbild på en guldstjärna på ett rutigt ark med matematiska tal som syftar på en väl genomförd uppgift. Här blir vi också pålagda en historia och en generaliserad bild av dåtidens skolgång där guldstjärna var någonting positivt. Jag tolkar den generaliserande synen på dåtiden som ett sätt att försöka göra ett generellt gällande minne. Motsättningar är oundvikliga i alla sådana försök eftersom att vi inte har samma barndom, inte ens om vi

har samma sociala, geografiska och etniska bakgrund (Hyltén-Cavallius 2005:145). Samma typ av problem uppstår när aktiviteter skapas för en generaliserad grupp så som "äldre" eller "dementa". Talet om dessa grupper liknas med en diagnos och när den väl är ställd finns en mängd föreställningar om vad som är bra för personen i fråga, vilka aktiviteter som de bör delta i och vad de klarar av och inte.

Kerstin Gunnemark (2004) anser att det krävs en avdramatisering av minnesverksamheterna i äldreomsorgen för att skapa fler aktiviteter. Hon menar att man måste finna balansen mellan att vanligt prat duger och att det är en seriös aktivitet. En mening skapas i kommunikationen mellan individer och föremål, i detta fall bilder, text eller filmsnuttar. Det kan finnas en anledning att reflektera över sin roll som samtalsledare när man ska hålla i ett samtal som handlar om minnen som inte är självupplevda. Det kan vara snårigt att navigera sig bland dåtiden kontra nutidens ideal. Hur skapas en förståelse kring hemmafruarnas situation eller kring klassproblematiken i 50-talets Sverige för någon som inte själv varit där samtidigt som aktiviteten ska vara anspråkslös och görbar i vardagen?

3.0 Lansering av kulturlådan

3.1. Välkommen att inspireras

Lanseringen av kulturlådan.se ingår i en dag med titeln *Inspirationsdag för högläsning*. Fokus ligger på högläsning och lättläst, inspiration och gemenskap. Kersti Ingeborn presenteras på inbjudan till den som den fysiska kulturlådans skapare och som en av de medverkande under dagen. Hennes uppgift är att presentera kulturlådan och minnesluckan, den digitala vidareutvecklingen av kulturlådan. Efter att inbjudan gått ut i verksamheterna ändrades namnet till kulturlådan.se. Inspirationsdagen är ett samarbete mellan en rad olika organisationer⁵ och Centrum för lättläst har en central roll. Som målgrupp står "läsombud, högläsare, medlemmar i arbetsgrupper för lättläst, personal i LSS-omsorg och äldreomsorg, medlemmar i anhörigföreningar, bibliotekarier, anställda inom SV och alla andra som är intresserade av läsning och lättläst." Vilka var det då som var där? De allra flesta som var där var läsombud eller högläsare. Skillnaden i de två begreppen ligger i huruvida personen som assisterar med högläsningen är anställd personal eller frivillig. Bland gruppen anställd personal fanns bibliotekarier och vårdpersonal från både LSS och äldreomsorg. Alla var inte läsombud och därmed anslutna till Centrum för lättläst men de allra flesta hade aktiviteter som en del av sina dagliga arbetsuppgifter. Här väljer jag medvetet att hålla isär en "vanlig" anställning som undersköterska eller vårdbiträde och en anställning på exempelvis en träffpunkt därför att jag anser att det går en skiljelinje i diskursen kring aktiviteter beroende på vilken form av anställning personerna har.

Tanken med dagen var att inspirera till aktivitet på olika sätt och med en bred målgrupp som bas. Att de flesta deltagare var läsombud eller högläsare ser jag som att de flesta som var där redan hade ett intresse kring samtalsaktiviteter. Inspiration och intresse behöver "tankas" eller fyllas på för att fortsätta att existera. I detta påstående lutar jag mig mot Bruno Latours översättningsmodell. Han menar att spridningen i tid och rum ligger i människornas händer. När en symbol - i det här fallet inspirationen att skapa minnesaktiviteter i verksamheterna - ska spridas kommer den att behöva hanteras av alla i organisationen och det kommer att göras på olika sätt. Vissa personer kan välja att plocka upp den, andra att modifiera den eller förråda den eller helt enkelt låta den falla. Finns där ingen om plockar upp symbolen stannar den helt enkelt (Latour 1998:45). Detta hände på min arbetsplats där informationen om minnesskåpet gick förlorad.

Enligt Latour kan man alltså inte lägga energi på lager utan energin måste hela tiden tankas och återskapas i form av nya energikällor. Den här träffen var för många en sådan energikälla. Inspiration kan lika lätt bytas ut till makt i det avseende att förmågan att skapa

⁵ FUB, Studieförbundet vuxenskolan, Demensförbundet, Handikappföreningarna, Centrum för lättläst, Mediapoolen, Kultur i Väst.

meningsfulla aktiviteter i verksamheterna ligger hos dem som plockar upp och använder symbolen. Det betyder naturligtvis inte att allt ansvar för att aktiviteter blir av ligger hos personalen, långt ifrån. Samtliga inblandade i det som skapar "kedjan" måste föra symbolen vidare och skapa förutsättningar för att det ska kunna genomföras. Det kan lika gärna handla om att köpa in den teknik som krävs för att bedriva en viss verksamhet som att plocka fram stolar och ställa runt ett bord och välkomna till aktiviteten. De som finns med på lanseringsdagarna är alla motiverade individer med fokus på att aktivera de gamla. "Bara någonting händer" och "det är viktigt att dom aktiveras" är ord uttalade från lanseringsdagarna. Subjektspositioneringen blir vi som aktiverar och de som aktiveras, där ligger också makten över aktiviteten. Det pågår en kamp kring vilken position aktiviteter ska ha i förhållande till övrigt arbete som ska skötas inom samma sektor. "Vi" och "dem" är hela tiden under förskjutning.

Som jag tidigare påpekade var många av deltagarna på lanseringsträffarna läsombud eller handskades med aktiviteter i sitt arbete. På plats fanns även de som arbetar på avdelningarna på äldreboenden. En undersköterskas dagliga arbete har ett stort fokus på basal hygien och fysisk omvårdnad medan en anställd på träffpunkt eller dagverksamhet har ett arbete som är aktivitetsinriktat. Arbetsuppgifterna skiljer sig med andra ord mellan personalgrupperna. Att det finns konflikter mellan dessa personalgrupper blev tydligt genom diskursen kring aktivitet.

Det som tydligast markerades i talet om aktiviteter och avsaknad av aktiviteter var att lägga ifrån sig ansvaret på den andra personalgruppen. Från personal på dagcentraler eller träffpunkter lät exempelvis så här:

"Det är inte så stort intresse från personalen." (Citat från lanseringsträff 3)

och

"Det är en klassfråga - dom vågar inte läsa högt." (Citat från lanseringsträff 3)

"Dom" är i det här sammanhanget vårdpersonalen från avdelningarna. I det påståendet finns flera antaganden. Dels att alla som arbetar på äldreboenden delar klasstillhörighet och dels att klasstillhörigheten skulle gå hand i hand med att inte våga sig på högläsning. Att de som då istället arbetar på träffpunkten eller dagcentralen skulle tillhöra en annan klass som faktiskt vågar läsa högt blir en konsekvens av påståendet.

Det förekommer också att de gamla helt enkelt inte medverkar på aktiviteter som anordnas på träffpunkterna. Hur kommer det sig? Det förklarar personalen på träffpunkterna såhär:

"Mycket beror på personalen - att de berättar vad som händer." (Citat från lanseringsträff 3)

Här väljer personalen på träffpunkterna att hålla fast vid att ansvaret ligger hos personalen på avdelningarna även för att de aktiviteter som anordnas av träffpunkterna.

I analysen lyfter jag fram en konflikt mellan personalgrupper. Under en träff blir en undersköterska provocerad av en annan undersköterska som finner tid att läsa högt för de äldre vid måltiderna på sin arbetsplats:

”Men då är inte ni så många som vi? Vi är 20-25 till måltiderna.”(Citat från lanseringsträff 2)

Det finns en frustration och en konflikt i vem som har ansvaret för vilka arbetsuppgifter och vilka uppgifter som är viktigast. Jag kan utläsa en rädsla i att uppfattas som för mindre om man inte förmår skapa samma aktiviteter på sin arbetsplats. Det skapar en begränsning i den mening att samtliga personalgrupper väljer att lägga ansvaret på någon annan istället för jobba med de förutsättningar som finns. Konflikten resulterar i att de som behöver aktiviteten blir lidande. Att ansvaret för aktiviteter är så flytande är en del av diskursen kring vad en aktivitet är och vilken vikt av betydelse man lägger i en aktivitet. Byter vi ut aktivitet mot mat är det inte längre någon tvekan om att det är något alla ska ha. Äter man inte dör man och de flesta som går till en aktivitet vill göra det hel och ren. Det ligger inom ramen av en undersköterskas arbetsuppgift. Frustrationen är inte sprungen ur intet och det är med en förhoppning att kulturlådan.se ska bli ett redskap, som enkelt kan användas som en aktivitet när det passar in under dagen på de ställen där det finns behov, som jag skriver denna uppsats.

Det finns fler saker som påverkar diskursen kring aktivitet. Ekonomin är en stor fråga som behandlar på olika sätt under lanseringsdagarna. När det sker nerdragningar verkar personal som arbetar med aktivitet anse att det är de verksamheterna som först försvinner. En uppgivenhet kan avläsas ur diskursen. Tjänster försvinner från träffpunkter och dagverksamheter, kaféer läggs ner. På stället där jag gjorde deltagande observationen kunde aktiviteter bara tillhandahållas på vardagar mellan 08-17, sen är det stängt. En anställd menar att det är svårt att påverka situationen:

”Påverka? Du jag har försökt” (..) ”vi får inte ens köpa in en tidning.”(Citat från lanseringsträff 3).

Här läggs ansvaret istället på de som bestämmer om ekonomin. Chefer och politiker som säger nej till det som behövs enligt personalen. Exempel på inköp som uppfattas som felprioriteringar tar upp, Wii-spel exempelvis, och ansvaret för att aktiviteter inte blir bra eller inte blir av alls läggs på de ansvariga cheferna. En deltagare i chefsposition tycker det är svårt att motivera personalen och trots att medel placeras på aktivitet blir det inget av ändå.

I diskursen aktivitet finner jag en föreställning om aktiviteter som något som alltid ska vara roligt, alltid väljas efter intresse och att de som går till en aktivitet är de som också är de glada och positiva individerna. I Åsa Alftbergs avhandling *Vad är det att åldras* behandlas just det som uppfattas som aktivitet för människor som går igenom processen att åldras. Alftberg menar att rutiner framhävs som en form av arbete eller aktivitet som fyller tiden med innehåll. Vardagliga triviala handlingar som att gå till affären eller att äta en måltid upplevs med förhöjd sinnlighet. Att vara äldre innebär att rutiner står under en ständig

omförhandling. Vanor, rutiner och aktiviteter måste omformas eller avslutas när kroppen förändras (Alftberg 2012: 154). Inom äldreboenden finns en relativt stor grupp äldre som inte kan eller vill delta i större sociala sammanhang.

Resultatet av en positivistisk syn på aktivitet skapar en föreställning om de som inte kan eller vill som oförmögna och negativa. Under min deltagande intervju förs ett samtal mellan två av deltagarna som förstärker diskursen kring de glada deltagarna och de negativa som inte vill vara med. Samtalet inleds med en fras om att de som sitter i rullstol kan ha nytta av kulturlådan.se, de kan lära sig saker.

Inga: Det är ju fantastiskt att använda för att underhålla dom som sitter i rullstol. För att använda på olika sätt. Lära dom saker och så.

Maj: Det är så många som sitter så och säger - Nej men jag kan inte. Men försök säger jag.

Inga: Dom smittas av varandra

Maj: Om vi hade någon möjlighet att göra saker tillsammans själva

Inga-Maj: Jag kommer ställa fram spel och sånt. Så det finns framme så det är bara att göra.

Maj: Ja men en del har ju inte förmåga att göra det själva, att dom ska ledas fram: sätt dig där och gör det.

Inga: Dom vågar inte tro att dom kan.

Maj: Nä, fast än dom ser så bra så skulle dom kunna sitta där och plocka i pusslet.

I det här meningsutbytet utläser jag en vilja att distansera sig från de som inte vill delta i aktiviteter. Uppfattningen är att "de andra" saknar viljan att aktivera sig, inte förmågan. Trots att de ser så bra så vill de inte sitta och plocka i pusslet. De tror inte på sig själva, behöver lära sig saker och ledas fram till aktiviteten.

Jag har valt en bred definition av aktivitet i uppsatsen och jag vill förtydliga vad det kan innebära i praktiken. Genom att återkomma till den avdramatiseringen av aktiviteter på äldreboenden, som Gunnemark talar om, att finna balansen mellan att vanligt prat duger och en seriös aktivitet. När vi talar om aktiviteter relaterade till kulturlådan som lånas i fysisk form precis som en bok från biblioteket så dyker det ofta upp kommentarer om att tiden inte räcker till. Den ska återlämnas så fort och det är så mycket litteratur att läsa in sig på så de inte finns tid att använda den. Tidsmässiga tillkortakommanden beror troligt till viss del på att det är kort om personal och basal hygien och vardagliga rutiner får prioriteras. Diskursen kring aktiviteter som någonting väldigt stort och organiserat förstärks av synen på tidsbrist och i talet om aktiviteter under lanseringsträffarna. När deltagarna på lanseringsträffarna fick i uppgift att diskutera i grupp hur kulturlådan och kulturlådan.se skulle kunna användas i deras verksamhet var det främst stora projektet det talades om: "Tänk

om vi fick frivilliga till att baka". Det kunde också handla om att det skulle fixas stämning: "Vi kan möblera ett rum i marint tema" och utflykter planerades: "Då kan vi åka till bilmuseet med våra gubbar". Inget av detta är dåliga förslag, tvärtom. Jag uppfattar dock att tidsbrist och stora projekt är svåra att kombinera. Diskursen kring aktiviteter har stort fokus på att "fånga alla sinnen". I talet om havet ska man få höra vågorna och känna lukten av salt och i talet om drömmar och kafferep ska sju sorters kakor bakas. Föreställningen som målas upp kring aktiviteter är att det ska vara ett koncept, en totalupplevelse för alla sinnen. Det kan vara svårt att leva upp till i verksamheterna.

3.2. I pads för äldre

En väldigt liten del av verksamheterna som fanns representerade på lanseringsdagarna hade tillgång till den teknik som krävs. Vissa hade plattor, en eller ett par att dela på som ofta fanns på de gemensamma aktivitetsytorerna som kan vara en gemensam träffpunkt på boendets entréplan eller liknande. Alla verksamheter ser olika ut och har sina egna lösningar på. Andra har tillgång till datorer och eller storbildsskärm. Brist på teknik är helt klart ett bekymmer och en del av lanseringen gick ut på att plocka fram de fördelas som en platta kan ha i stort, inte bara som verktyg för kulturlådan.se. Som en del i detta visades en kortfilm från Youtube som heter *iPads för äldre* där äldre personer på någon form av träffpunkt intervjuas när de får använda en platta. Man talar om att kunna ringa sina släktingar och att få igång tankeverksamheten. Tillgänglig teknik formar en diskurs som inkluderar det tillgängliga i de faktiska fysiska medel som krävs för att tekniken ska fungera, så som en dator eller en platta. Men i talet om tillgänglig teknik finns även möjligheten att kunna använda tekniken vid synnedsättning eller hörselsvårigheter. För att klara detta finns en rad olika hjälpmedel inbyggda i tekniken som ska kunna plockas fram vid behov. Det är tydligt, inte minst genom den visade filmen, att det är en positiv inställning till plattor som är idealet. Jag uppfattar det som att inta en negativ inställning till tekniken i sammanhanget är att överträda normen för det normala. Foucault hade kallat det för att särskilja det vansinniga. Det låter kanske väl dramatiskt men här finner vi ett mönster som skapar en social anpassning och en konstruerad sanning kring teknik för äldre. När sedan tekniken sviker, vilket den gör upprepade gånger under lanseringen, är det inget som knäcker sanningen kring det positiva med plattor. Det finns en outtalad förståelse i gruppen att tekniken inte går att värja sig ifrån och alla gör sitt bästa för att delta och jobba med tekniken. Det fungerar inte alltid utan problem och en osäkerhet i om det är egna tillkortakommanden eller tekniken som inte fungerar kan utläsas ur personalen tal om tekniken.

Arrangörerna till inspirationsdagarna var medvetna om att det finns kunskapsbrister hos personalen. Kultur i Väst höll i en föreläsning som ska fungera som en introduktion till en kurs i användande av en iPad som tillhandahålls av Kultur i Väst. I föreläsningens första del uttalar föreläsaren att det svåraste med den här kursen är att hitta den på hemsidan. Det är

en komisk kommentar som sades med glimten i ögat men jag finner den intressant och talande. Diskursen kring teknik säger att tekniken med lätthet kan användas med hjälp av de inbyggda hjälpmedel som finns förinstallerade. Dessa förinstallerade hjälpmedel ska avhjälpa problematiken som uppstår vid nedsatt syn och hörsel. En av dessa funktioner är en talfunktion men den är, förklarar föreläsaren, ganska svår att stänga av så det är bäst att vänta med att använda den. För att klara att använda de hjälpmedel som är inbyggda i plattan måste alltså en hel del hinder pareras. Det förefaller inte särskilt lätt att ta sig dit.

I diskursen kring teknik blandas det enkla, det tillgängliga med det svåra och svårtillgängliga. Jag har uppfattat den största skiljelinjen mellan talet om teknik i teorin och det faktiska användandet av tekniken

Under lanseringsträffarna hade Kersti Ingeborn, kulturlådan.se skapare, tagit med sig iPads från Mediapoolen. Tyvärr fungerar inte tekniken så som man hade önskat. På första lanseringsträffen är internetuppkopplingen väldigt långsam. Deltagarna börjar ställa sig frågor som: gör jag rätt, trycker jag fel, är det min platta som inte fungerar osv. På den tredje lanseringsträffen är det trådlösa nätverket så svagt att alla får gå ut och sätta sig i entrén så de kommer närmare "källan". Där är det även problem med datorn som visas på helskärm. Den innehåller inte alla program som krävs för att kulturlådan ska fungera som den ska så föreläsaren vågar inte köra några filmer när hon ska visa hur kulturlådan.se ser ut. I det här fallet väljer hon att inte visa några filmer alls än att visa en teknik som strular.

Inför min deltagande intervju på träffpunkten ville jag att allt skulle fungera perfekt och jag går igenom min egen platta för att installera alla program som behövs. Det visar sig att jag inte kan lyssna på ljuduppspelningarna från Sveriges radio på min platta. Jag saknar rättigheterna för en applikation som behövs. Jag hoppas också att min uppkoppling ska vara snabb nog för att visa film. Jag föreställde mig detta som stora problem men när jag väl satt på min deltagande intervju visade det sig att varje gång datorn hängde sig blev det ett naturligt avbrott för samtal. Det var ingen som bestämde att vi skulle pausa utan det bara blev så på grund av tekniken. Det fungerade synnerligen bra under vårt samtal och då, när tekniken krånglade passades det på att flika in med kommentarer och tankar som ledde till samtal. Här visade det sig att det som jag tog som brister i tekniken i det här fallet omvandlades till en fördel. Det visar återigen är det ingen som ifrågasätter när tekniken sviker. Det är inget man kan göra något åt, vi fortsätter med det vi kan istället-, nämligen att samtala.

3.2. Man ska tycka att det är roligt själv också

En argumentation kring aktiviteter dyker upp under lanseringsträffarna som handlar om att även personalen ska tycka att det är roligt. Gunnemark skriver i *Minnernas galleri* om möten över generationsgränser: "De som upplevt samma period kan med lätthet orientera sig bland mängder av kända begrepp och påminnas om den tidens miljöer" (2004:13). Hon talar

om att det finns referenspunkter som människor delar om man upplevt samma tidsperiod. Frågan som kan ställas då är om det blir problematiskt när aktivitetsledaren inte delar dessa referensramar. Denna aktivitet är annorlunda från Gunnemarks minnesskåp i den mening att den inte är skapad som en generationsöverskridande verksamhet men den kommer likväl att fungera generationsöverskridande eftersom att personalen får antas vara yngre än aktivitetens målgrupp. Urvalet (av material) bör ha beröringspunkter av andra åldersgruppers referensramar menar Gunnemark (2004:13).

Under en lanseringsträff tar en personal upp att det är viktigt att knyta an till nutiden - de (äldre) är med i livet och vill veta hur vi lever nu. De är inte bara intresserade av det gamla. För en yngre generation borde det inte vara några problem med att finna referensramar till materialet i kulturlådan.se eftersom den är baserad på 50-talet. Intresset för 50-talet är stort idag men utgångspunkterna skiljer sig mellan generationerna. Den yngre generationen är mest intresserad av formspråket så som design och loppisfynd. Det man väljer att uppmärksamma idag korresponderar med vår samtid och det som återfinns i materialet i kulturlådan.se kommer också att sättas in i ett samtidsperspektiv, det kommer översättas och omformuleras till att fungera i en samtid, inte minst med hjälp av personalen och deras referensramar. Det som händer är att materialet som används plockas upp av var och en av de individer som tillsammans bildar en kedja av aktörer. Materialet som plockas upp översätts i sin tur för att skapa en aktivitet som blir aktuell och meningsfull för de som använder det. Latours översättningsmodell handlar om makten att plocka upp symbolen och skapa en meningsfull aktivitet men också att omvandla makten i strävan efter att nå sina egna mål. Enligt Latour är makt den illusion folk får när någon lyder dem. Han menar vidare att det finns många fler orsaker till att lyda en order än vad "befallningshavaren" först trott. Makten utgörs i själva verket av de andres viljor (Latour 1998:45) Makten att plocka upp symbolen som i det här fallet är aktiviteten och att använda den ligger hos personalen.

Att "man ska tycka det är roligt själv också" ser jag som en översättning av en önskan att materialet ska beröra och intressera alla som deltar. Det gör att frågor kring materialet kan diskuteras utifrån vad kulturlådan.se inte innehåller och vem som faller utanför ramen av referenspunkter. Materialet saknar mångfald och det säger även diskursen om etnicitet och mångfald i kulturlådan.se från lanseringsträffarna. "Det finns ingen etnisk mångfald i materialet, det tror jag är jätteviktigt" är ett citat från en av träffarna. Frågan återkommer under samtliga lanseringsträffar. De har rätt i att det är fattigt på mångfald och det blir ett problem om utgångsläget är att materialet ska representera alla som idag lever på våra äldreboenden.

4.0 Kulturlådan som aktivitet

4.1 Minnesaktivitet i praktiken

Forskningsresultat har visat att äldre personer som ökar sin fysiska och intellektuella aktivitet får också bättre kognitiv förmåga än förväntat⁶. I diskursen kring aktivitet för äldre upplever jag att det finns en föreställning om att aktivitet i första hand ska vara fysisk. Att ha fysisk behållning förknippas med livskvalité. I talet om vikten av fysisk aktivitet för äldre skapas en association till att äldre är i riskzonen för fysisk ohälsa. Genom att betraktas som en hälsoriskgrupp får äldre individer ett ansvar för en hälsosam livsstil (Alftberg 2012:155f).

Kommunerna som ingår i satsningen av kulturlådan är en del av diskursen även om man på Borås kommuns hemsida kan läsa att aktivitet stimulerar både hjärta och hjärna. Mycket av den verksamhet som finns för äldre kräver en viss fysisk förmåga. Bara att ta sig till en träffpunkt kan vara en stor fysisk utmaning för många äldre.

”Det finns många sätt att behålla orken när du blir äldre. Aktivitet stimulerar både hjärta och hjärna och med lagom motion håller kroppen längre. Här hittar du tips för ett aktivt seniorliv”⁷

Kulturlådan.se handlar inte om en fysisk aktivitet utan om en intellektuell aktivitet där den kognitiva förmågan stimuleras. Jag kommer här redogöra hur en minnesaktivitet kan gå till och lyfta de diskurser som framträder i förhållande till materialet och tidigare lanseringsträffar.

4.2. Semester

Jag åker till en stad utanför Göteborg en blåsig morgon i november med ett tidigt morgontåg för att hinna fram i tid. Vi träffas i det stora samlingsrummet på träffpunkten klockan 10 och Inga-Maj som arbetar på träffpunkten går en runda i huset för att påminna de som hon talat med om att medverka. När jag kommer dit har hon precis lyckats övertala en man som sitter i en fåtölj att delta. En annan dam som skulle ha varit med öppnar inte och Inga-Maj har ingen nyckel till hennes lägenhet. Vi går gemensamt till ett mindre rum som fungerar som personalrum. Vi är nu en grupp om sex – fyra äldre, tre damer och en herre, en personal och jag. Vi sätter oss runt ett ovalformat bord. Vi småpratar lite och jag ber om lov att spela in intervjun. Jag plockar fram diktafonen och när jag lägger plattan på bordet talar Elsie om för mig att:

Elsie: ”Du får ha i minnet då att vi är ett par som ser rätt dåligt”

Sofia: Det får man ju ha med i beräkningen när man gör saker till gamla

⁶ <http://www.hindawi.com/journals/jar/2012/493598/>

⁷ (<http://www.boras.se>)

Elsie: Ja men vi hör bra.

Sofia: Ska vi slå på nått med ljud då?

Elsie: Mmm

Elsies reflektion över sin och andras dåliga syn ser jag som ett sätt att ifrågasätta tekniken. Det var underförstått att hon inte kommer se det jag visar på den lilla skärmen, men hon är snabb på att förklara att hon visst kan delta ändå, med sin goda hörsel.

Vi väljer att titta/lyssna på lådan *Semester*. På första sidan möts vi av bilder på Jonas Alströmer och Picasso som statyer. Det som är framträdande i den här lådan är det stora antal filmer från filmarkivet som har att göra med sol och bad. Det är sannolikt ett tacksamt ämne att filma och det finns gott om 50-talets kvinnosyn med i materialet om semester. Eftersom hela kulturlådan.se grundar sig på gamla filmer, ljudklipp och bilder från 50-talet blir det komplicerat att ifrågasätta äldre tiders kvinnosyn och 50-talets kvinna som är hemma och tar hand om sin man. Det är kanske inte heller önskvärt att ifrågasätta kvinnosynen som fanns förr när man talar om det i form av minnen. Enligt Kerstin Gunnemark är berättelser situationsbundna och så bör de också ses. Det innebär i det här materialet att de stereotypa bilderna vi ser i filmerna på 50-talskvinnan som paraderar på stranden i baddräkt eller som inte kan byta däck på bilen måste placeras in i sin tid och ses utifrån sin specifika era.

Men hur kan man jobba med retrosexism utan att reproducera dess könsnormer? Frågan är om det egentligen är någon av mina deltagare som identifierar sig med flickorna i reklamfilmerna? På min intervju tittar vi på semestertemat och jag frågar om de känner igen sig. "Ja, jo lite, det är väl som det var då när man ville visa upp en stad eller så". Det som istället fångar intresset hos gruppen är bilarna som körs, registreringsplåtar, orter de besökt.

Vi tittar på en film från Lysekil som heter *Där sillen och badgästerna stimmar*. Alla, förutom Inga är med i samtalet De "åhå:ar" sig igenkännande och talar om campingar de besökt och

⁸ Bild1: *Semester*, 1949, glimtar från landsbygdens kvinnoförbunds semesterhem. Bild 2: *Där sillen och badgästerna stimmar*. Bild 3: *Sommar 1962*, reklamfilm för Trollhätteglass

hav de badat i som små. Till slut avbryter Inga-Maj och ställer en fråga direkt till Inga och samtalet som följer lyder:

Inga-Maj: Till Inga då. Du har ju vart lantbrukare i hela ditt liv.

Inga: Ja.

Inga-Maj: Och semester, hade du det?

Inga: (skakar på huvudet)

Inga-Maj: Nej, det är det jag tänkte, för det är ju lite skillnad.

Inga: Jag börja på KSS sjuttisex

Inga-Maj: Ja precis

Inga: Jaaa en hade några dar då och då men en drog ju inte på det viset (syftar på filmen).

Inga-Maj: Nä jag tänkte på det när jag så det här.

Inga: Sol det fick en ute på åkern.

Inga-Maj: Ja, precis, det blir skillnad det.

Inga: Ja du vet att när pappa blev sjuk då 64, då fanns ju inte KSS utan då var det gamlast(otydligt men betydelsen är gamla lasarettet) och då fråga di, vilken badort har du vart på du är ju så bruner.

Alla skrattar

Inga: De e traktorbränna sa jag.

Inga-Maj: Ja då var det ingen hytt på traktorn heller utan då fick en sitta där

Inga: Nej, nej, nej, nej

Inga-Maj: Jaa

Inga: Jag hade ju bare en liten Ferguson så att

Inga-Maj Ja precis. Mmmm så det är lite olika

Sofia: Ja, jag ska se här om det finns nån som är lite mera....Glimtar från Svenska landsbygden har vi här.

Inga var alltså lantbrukare i sin ungdom. Hon började jobba på ett sjukhus 1976 men innan dess kunde hon inte ta någon semester berättar hon. Sol fick en ute på åkern. Min intention var att finna ett material som även Inga kunde relatera till. Vi tittar på en kortfilm som heter *Semester, 1949*. Innehållet är glimtar från Svenska Landsbygdens kvinnoförbunds semesterhem i Växjö, Ronneby, Falkenberg, Värmland och Ångermanland för lantbrukarhustrur. Vi se några minuter sedan hakar filmen upp sig och vi fortsätter samtalet. Det blev tydligt att filmen visades för Ingas skull och hon fick sen svara på frågor från de andra deltagarna.

Maj: Men utnyttjade du aldrig det då? Men din syster kunde inte hon hoppa in då?
Dåå eller?

Inga: Nja de eehh.

Det Maj menar är huruvida Inga inte kunde använda sig av Kvinnoförbundens semesterhem. Hon undrar om inte hennes syster hade kunnat ta hand om lantbruket under tiden. Det tycks inte ha varit ett alternativ för Inga.

En av de andra damerna berättar här parallellt om att hon och hennes man hade ett sådant ställe nära sin bostad. De brukade gå förbi och prata med kvinnorna på sin kvällspromenad.

Elsie: Det var såna som var obemedlade, så gott som, som inte kom iväg.
Ensamstående..

Maj: det kunde va, det kunde va stora familjer och så där.

Elsie: Mycket barn.

Maj: Dom hade lite framåtanda så dom kunde skicka in en ansökan.

Inga-Maj: Ja precis. Men det var inget som du kunde...?

Inga: Nähähähä.

Inga-Maj: ...utnyttja?

Inga: En annan hade ju som di säger nu för tida: ett torpställe.

Klasskillnaden blev påtaglig i rummet och vi togs tillbaka till en tid då klasstillhörighet skapade en stor skillnad i dessa kvinnors liv. Inga fick ta på sig fattighatten och blev för stunden en representant för lantbrukarhustrur under 50-talet. Inga-Maj räddade situationen genom att lägga till:

Inga-Maj: Ja men DÅ var det inget torpställe- SÅ litet är det inte. Jag har ju vart där så jag vet hur det ser ut.

Inga: Ja, de var ju som det var då

Inga-Maj: Ja precis, hur många kor hade ni?

Inga: 12 kor.

Inga-Maj: 12 ja men då var det ju ganska så stort.

Inga: Sen två hästar så den lille traktorn då.

Inga-Maj: Ja men på den tiden då var det ju ett normaljordabruk.

Inga: Ja de var ungefär som de var då. De fanns lite större gårdar sen var det de som var mindre också, så dee...jag klagar inte.

När vi talar om semester förutsätter vi ett antal saker som är relaterade både till diskursen om klass och kön. För det första förutsätter vi att den som har semester har ett arbete att vara ledig ifrån. Vi förutsätter också att det fanns en möjlighet att vara ledig vilket empirin i uppsatsen visar en motsats till. Semester är en del av diskursen kring "bra" och "lyckliga" minnen och diskursen är mer relaterad till nutid än dåtid i materialet. En semester har en föreställning om sig i det här sammanhanget att vara någonting positivt och härligt men empirin visar att inte alla fick ta del av semestersammanhang. . Det sammanhang vi befinner oss i idag är långt ifrån det sammanhang deltagarna befann sig i under 50-talet.

Gunnemark berättar i *Minnenas Galleri* om hur de tänkte när minnesskåpen skapades. Ett utgångsläge var för dem att varje person är expert på sitt eget liv. Material samlades in och berättelser skapades av deltagarna själva, ingen annan hade tolkningsföreträde. Det betyder att de medverkande inte axlat något ansvar för att vara uttolkare för den klasstillhörighet, generation eller yrkesgrupp de tillhör. Det insamlade materialet blev sedan det som utgör minnesskåpen. Förutsättningarna för kulturlådan är annorlunda, större delen av materialet är skapat i kommersiellt syfte, för att sälja en produkt eller göra reklam för en stad eller ett fenomen. Det ger en redan fast bild av ett syfte som ska förmedlas och makten över materialet ligger inte längre hos deltagarna. De blir i aktiviteten snarare en personifiering av materialets syfte och får axla föreställningarna som finns hos en yrkesgrupp, en generation eller en klasstillhörighet. En semester är i kulturlådan.se förknippad med glädje, sol, bad och ledighet. I materialet finns begrepp som "upplever semesterlivet", "Sommarturisterna av lika delar salta och söta flickor" och "Där sillen och badgästerna stimmar". Där finns också länkar till bilder på vykort och länkar till lekar som går ut på att gissa olika dialekter. Det finns en uppmaning på sidan om att dela med sig av ett semesterminne oavsett om de är "tokiga, roliga, besvärliga, härliga eller spännande - alla har vi nog något att bidra med".

Minnen är roliga, trevliga och att minnas tillsammans "helt underbart" säger en av damerna på intervjun. Men sen fortsätter hon med att berätta:

"Man väljer ju vad man ska minnas. Sitter man med barnbarnsbarna så vill man skona dom från det värsta. Jag har upplevt kriget och så som barn, bombningar och sådär, men det tar jag inte med."

Makten över materialet och vad som är ett roligt och bra minne eller tråkigt och ledsamt ligger hos tredje part och går deltagarna förlorad.

Vad som väcker goda respektive dåliga minnen är svårt att beräkna i förväg. Att bilarna fångade gruppens intresse tolkar jag som att bilen har varit en viktig del i deras liv under de senaste 50 åren och många minnen kan relateras till just bilen. Samtalsämnen som kom upp som rörde bilar var bland annat hur alla i gruppen tog sitt körkort och hur man kunde se varifrån bilen kom på registreringsplåten. Det skapade vidare diskussioner om vilka lekar

barnen lekte i bilen för att hålla sig sysselsatta under bilturen och hur säkerheten såg ut för små barn i bil. Bilar och manlighet är ett typexempel på en könsnormativ diskurs som även återfinns inom äldreomsorgen. Det finns också en föreställning om att gamla människor inte gärna ändrar sitt beteende. "Man kan inte lära gamla hundar att sitta" är ett begrepp som syftar på äldres svårigheter till förändring. Föreställningarna kring manligt och kvinnligt i äldreomsorgen är till stor del ett konserverande av normer.

4.3. Skoldags

"Visst kändes det underbart om man någon gång kunde få en guldstjärna?" Så inleds lådan *Skoldags* som också är full med länkar till filmer från filmarkivet och bilder på examensklädda barn. Vi kommer dock inte titta närmare på några av filmerna när vi jobbar med *Skoldags* utan det som väcker intresset här är fotografierna från Västergötlands museum. Jag får känslan av att gruppen är ganska "varma i kläderna" och samtalet flyter på bra med hjälp av fotografierna. En av bilderna i bildspelet från Västergötlands museum visar barn som leker uteleken *Bondtolvan*, med två bollar mot en vägg. Vad exakt den leken går ut på är det ingen som vet och det leder till ett långt samtal med spekulationer och diverse förslag. Här fungerar temat som en minnesaktivator. Diskussionerna tar fart och leder till både förutsägbara och helt oväntade diskussioner. Det är den samlade erfarenheten i gruppen och samspelet mellan dem som leder aktiviteten framåt.

Skolan som tema var någon som kom upp i form av en varningsklocka på flera av lanseringsträffarna.

"Det var fortfarande tillåtet med aga och så. Många kan nog ha dåliga minnen från skolan."

Det finns en diskurs om vad som ger ett kollektivt "bra" minne och vad som ger ett kollektivt "dåligt" minne. I motsats till semesterminnen kan alltså skolan vara ett exempel på dåliga

⁹ Bild 1: guldstjärna, Bild 2 från SR Radiominnen: tillbaka i skolan efter det långa sommarlovet. Bild 3. En skolbänk

minnen. Det tydligaste exemplet som kommer upp är att det var tillåtet med aga men även att skolan var sträng och inte alltid så rolig. Jag uppfattar att det finns en tyst överenskommelse om att skolan inte var rolig förr. Alla dessa finns inom ramen av den rådande normen. Diskursen kring semester och skola hänger ihop på det sätt att de är varandras motsatspar på samma sätt som ledighet och arbete, frihet och fångenskap, bra och dåligt.

Jag frågar intervjugruppen om alla minnen är bra minnen "Nej, livet har ju inte alltid varit bra, men man väljer ju vad man ska minnas" får jag till svar. Vi kommer dock inte stöta på några dåliga minnen från skoltiden under vår sittning på deltagande intervjun. Vi samtalar om kläderna barnen har på sig på bilderna och om prästens roll i skolväsendet. Vi talar om skolbänkar och griffeltavlor och vi gör jämförelser till dagens skola och hur det ser ut i klassrummen idag. Inga undrar om det är surfplattor som barnen har i skolan idag. Storleken stämmer ju överens med en griffeltavla menar hon. Kanske är det så att de väljer att inte lyfta upp några dåliga minnen. Det kan jag inte veta. Jag frågade inte heller specifikt efter några tråkiga minnen från skolan. Det vi ser på bilderna är där för att stimulera de positiva minnerna; Lekarna, examen, sångerna som sjöngs och sommarloven. Att vi talar om samtiden visar att det inte bara är dåtid och nostalgi som intresserar i gruppen utan även hur skolan har utvecklats och vad barnen gör där idag.

4.4. Att göra etnicitet

Det är den stereotypa svenska skolan som visas upp i lådan *Skoldags*. När jag själv går igenom materialet blir jag lite provocerad av svenskheten som visas upp. Diskursen kring det svenska som det genuina upplever jag som förstärkt när det framställs i en nostalgisk kontext. "Det var bättre förr"- diskursen talar genom materialets blomsterbuketter och sommarklädda barn som sjunger psalmer medans den svenska flaggan hissas. Så vad är det då jag ifrågasätter? Jag ifrågasätter den konstruerade bilden av hela skolväsendet som den framställs i lådan. Innehållet kan säkert härledas till tillgången av material men det sker hela tiden ett selekterande. När ett material produceras i syfte att stimulera minnen måste hela tiden en avgränsning och prioritering ske. Alla ihopsatta minneslandskap är konstruerade utifrån något perspektiv och en val görs vilket material som ska finnas med och vilket som inte ska finnas med. I kulturlådan.se anser jag att det finns en anledning att reflektera över vilket material som inte finns med och vilka grupper som inte finns representerade i materialet.

Linda Lill skriver i sin avhandling *Att göra etnicitet* om problematiken kring att benämna och definiera människor i olika grupper. "Äldre" är en sådan kategori och "invandrare" är en annan. De förekommer i diskurser separat men också som en diskurs om "äldre invandrare". Att kategorisera människor på det sättet ifrågasätts då hon menar att genom att klumpa ihop stora grupper i en kategori skapas Vi- och dem-tänkande (Lill 2007:19). Foucault menade att diskurser ger en uppfattning om världen och en subjektifiering där kunskap

relateras till den rådande makten. Att kategorisera människor skapar stereotypa föreställningar kring den kategoriserade gruppen. Den rådande makten i diskurserna kring gammal med motsatsen ung och invandrare med motsatsen svensk är i båda fallen liggande hos den förstnämnda i båda motsatsparen. Att klumpa ihop alla utlandsfödda till en grupp är inte bara orättvist utan direkt förvanskande. "Vi-gruppens" värderingar är de som normaliseras och "dem-gruppen" värderas utifrån "vi-gruppens" värdegrunder. Sammantaget blir gruppen "äldre invandrare" en kategorisering som faller långt ner i diskursens hierarki. Men att göra "invandrarfrågan" till en ickefråga genom att bortse från dess existens är inte heller ett bra alternativ.

Enligt statistiska centralbyrån har antalet utrikesfödda i den Svenska befolkningen ökat med ca 1 miljon människor på 50 år. (SCB, Efterkrigstidens invandring och utvandring 2004:7) Det är efter andra världskriget som Sverige gick från att vara ett utvandrarland till ett invandrarland. Många av de som kom till Sverige under 50-talet har redan nått hög ålder men vi fortsätter att få en ökad grupp utlandsfödda på äldreboendena i landet och det i sig gör att det finns en anledning att dessa grupper finns representerade i materialet.

Under lanseringsträffarna har mångfald vid ett flertal tillfällen tagits upp som något som saknas i materialet men det finns också diskurser där den etniska tillhörigheten framställs som ett problem, inte minns för personen själv. Under en föreläsning under lanseringsträff nummer 3 som handlade om lättläst material, varför det är bra och för vilka, kom diskursen kring äldre invandrare upp. Problematiken anse bli både för personal och för dem själva ä att:

"dom tappar språket när dom bli dementa och blir totalt isolerade." (Citat från lanseringsträff 3).

Hon fortsätter:

"inte ens barnen kan prata med dom om dom inte har lärt sig sitt modersmål."(Lanseringsträff 3)

En mörk bild målas upp och problematiken förskjuts från institutionell till privat nivå. Diskursen säger att det är synd om våra äldre invandrare och att de är ett problem i vården. Genom att förlora språket förloras hela den assimilationsprocessen som gjort "dem" till en del av "oss" och de blir åter igen invandrarna som klumpas ihop som ett "de som inte förstår, de vi inte kan prata med, de som inte är som vi". Diskursen kring invandrare som en "problemgrupp som är svåra att förstå och som inte förstår oss" anser jag bygger upp murar som gör det svårare att ge ett rättvist och korrekt bemötande inom äldreomsorgen.

5.0 Avslutande diskussion

5.1. Konstruerade minneslandskap

Syftet med uppsatsen var att ta reda på om kulturlådan.se tillför något nytt. Det tycker jag att den gör. Kulturlådan.se rör sig på en arena av minneslandskap. Minneslandskap finns överallt i vår omgivning och kan ses i sammanhang som såväl populärkultur som mer branschorienterad. Det finns en hel del forskning kring minne. Etnologer är med och både studerar och konstruerar minneslandskap. Kulturlådan.se är skapad för äldreomsorgen och har som syfte att väcka minnen därför placeras jag in den i kategorin nostalgotek – ett medvetet konstruerat minneslandskap.

Jag har studerat kulturlådan.se utifrån perspektivet att den ska bidra till att skapa aktivitet i för äldre inom verksamheter som är relaterade till äldreomsorgen. Min förhoppning är att den ska fungera som en meningsfull minnesverksamhet i vardagsrelaterade sammanhang.

Kring talet om aktivitet har jag kunnat se att det finns en föreställning om fysisk aktivitet som överordnad stillasittande aktivitet som direkt stimulerar de kognitiva förmågorna. Diskursen kring situationsbundna minnesverksamheter har en föreställning om sig att kräva mycket rekvisita och arrangemang för att vara meningsfulla. Aktiviteter ska enligt diskursen stimulera alla sinnen. Jag anser dock att en daglig stimuli av ett sinne eller flera är mer meningsfullt än att stimulera alla sinnen mer sällan. Det krävs en tro på att samtalsaktivitet, alltså vanligt prat, duger som minnesaktivitet och där kan kulturlådan.se vara behjälplig. Jag har också kunnat se att det finns tydliga uppdelningar mellan ”bra” och ”dåliga” minneskategorier där bland annat semesterminnen har en föreställning om sig att vara goda medans minnen från skoltiden i diskursen mycket väl kan vara dåliga eller tråkiga. Generaliserandet av minnen görs i försöken att skapa ett generellt förr. I försöken att skapa ”Det Generaliserande Förr” skapas motsättningar som inte går att undvika eftersom att inte någon har samma barndom, inte ens de som delar samma sociala, geografiska och etniska bakgrund.

5.2. Spridning av symboler

Jag talar om makt och om inspiration i uppsatsen. Makten består av görandet – makten att skapa en aktivitet. Inspirationen är det som representerar den drivande kraften i en lansering. Det är makten att använda kulturlådan.se och inspirationen som skapas genom lanseringsträffarna personalen varit på och genom att materialet i sig har referenspunkter som skapar en meningsfull aktivitet för alla deltagare även personal, som gör att produkten, symbolen, sprids. Talet om kulturlådan.se är avgörande för hur spridningen av produkten sker och vem som får ta del av den. Det finns hinder i vägen där kulturlådan.se kan tappas och kedjan brytas. Ett sådant är de fall där konflikter uppstår mellan personalgrupper. Diskursen om vem som ansvarar för aktiviteter i verksamheterna visar på tydliga konflikter

mellan personalgrupperna. Tydligast är den mellan vårdpersonal på avdelningarna och personalen på träffpunkter/dagverksamheter. Jag har kunnat se att det finns en del brister i förståelse för den andres arbetsuppgifter och förståelsen att förutsättningarna ser olika ut i olika verksamheter. Jag har också kunnat se en vilja att skylla på den andre personalgruppen om någonting inte fungerar i samband med en aktivitet eller i ett informationsflöde. Jag tolkar det som att det handlar dels om hur aktivitet värderas inom äldreomsorgen i stort men också om en ekonomisk press som leder till personalbrist och en konkurrens mellan verksamheterna. Utformningen av kulturlådan.se och dess digitala form kan fungera som ett redskap för att skapa enkla och lättillgängliga aktiviteter som kan skötas av den personal som finns tillgänglig när tillfälle ges. Aktiviteten kan också lätt anpassas till den kontext som är aktuell.

Vem tar del av lanseringen och vem missas? Här vill jag påminna om mitt utgångsläge när jag började skriva uppsatsen: hur jag själv som personal på ett boende kunde stå ovetande om det projekt som pågick med minnesskåpet på min egen arbetsplats. Utifrån mitt material uppfattar jag det som ett medvetet val från arrangörernas sida på inspirationsdagarna (som jag har valt att kalla lanseringsträffar) att vända sig till dem som redan är involverade i kultur och aktiviteter på arbetsplatserna. Jag tycker mig kunna se att det skapar en större "vi"-gruppering bland de som jobbar med aktiviteter och den konflikt som jag tidigare nämnde förstärks. Här kan exempelvis en uppföljning vara ett sätt att driva på lanseringen.

5.3 Klicka på molnet för att...

Kulturlådan.se är ett enormt stort material med sina rörliga bilder i kombination med alla länkar som finns sammansatt i sina respektive teman. Den fysiska kulturlådan har också ett gediget materialomfång med sina 35 teman jämfört med kulturlådan.ses 10. Skillnaden är att användaren av kulturlådan.se kan komma åt allt material genom att "klicka på molnet". Det finns ingen beställning som tar tid, det finns ingen tidsödande postgång och det finns ingen lånetid att förhålla sig till. Det här är kulturlådan.ses största tillgång enligt personal och en del av diskursen som förs från Mediapoolen om produkten. Tillgänglighet är det diskursen har kommit att handla om mest när vi talar om kulturlådan.se i dess praktiska betydelse. Tillgänglighet till tekniken, aktiviteten och till och med tillgängligheten för de äldre som ser och hör dåligt. Det skär sig i talet om tekniken och användandet av tekniken. En motsättning skapas då teori och praktik inte samspekar med varandra. Det visar sig dessutom att tekniken inte finns tillgänglig inom många verksamheter. Där krävs en satsning från chefer och politiker.

Jag har också intresserat mig för tillgängligheten i materialet sett ur andra perspektiv och kunnat se att det finns en problematik i användandet av dåtidsmaterial. Det är inte alltid lätt att navigera mellan dåtiden och nutidens ideal och än mer komplicerat blir det när materialet som används i sin tur är skapat i kommersiellt syfte.

Det är inte bara det vi ser som formar ett material utan även det vi inte ser. Att materialet saknar mångfald kom upp under lanseringsträffarna. Det bor många äldre invandrare på äldreboenden idag så diskursen. Den slutade dock inte där utan en generaliserande bild av äldre invandrare som oförstående och totalt isolerade målades upp. I talet om etnicitet finner jag en diskurs där utlandsfödda inte existerade i dåtid och i nutid framställs som ett problem.

Mitt arbete i fält visar att kulturlådan.se fungerar som en minnesstimulerande aktivitet. Trots dålig syn kunde personerna i min grupp under deltagande intervjun med lätthet sitta och navigera bland "molnen" i 1,5 timmar. Det var förvisso jag som skötte tekniken med det var i högsta grad gruppen som stod för samtalet och aktiviteten. Det var lätt att anpassa aktiviteten efter gruppens önskemål och det stora antal referenspunkter som ett rörligt material bidrar med styr samtalet i oväntade riktningar. Vi startade bland bikinibadande turister på västkusten men fann oss ganska snabbt i en diskussion om bilar och registreringsplåtar.

Att väcka någon annans minne, att finna det som skapar en återkoppling till en dåtid som ingen annan än individen själv känner till har en komplexitet inbyggd i sig som gör hela fenomenet minneslandskap till en vetenskap. Ingen kan någonsin göra en generaliserad karta över dåtidens landskap eller det perfekta minneslandskapet. Det är dock min förhoppning att många minnesaktiviteter ska göras med hjälp av kulturlådan.se.

Källor

Material i författarens ägo

Fältanteckningar från observationer, gjorda vid 4 olika tillfällen mellan 6 november -6 december 2013.

Inbjudan Inspirationsdag för högläsning. Informationen som skickades ut till verksamheter innan träffarna.

Ljudinspelning från deltagande intervju från den 28 november 2013. 1.27 minuter långa, delvis utskriven.

Internetkällor

Socialstyrelsens klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa:

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2003/2003-4-1/>

Mediapoolen: www.mediapoolen.se

Kulturlådan.se: www.kulturladan.se

Hindawi Publishing Corporation: www.hindawi.com/journals/jar/2012/493598/

Borås kommun: www.boras.se

Demensförbundet: www.demensforbundet.se

Centrum för lättläst: www.lattlast.se

Kultur i Väst: www.kulturivast.se

Litteratur

Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (red.) 2007. *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.

Gunnemark, Kerstin 2006. *Ung på 50-talet om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*. Stockholm: Bilda förlag.

Gunnemark, Kerstin (red.) 2011. *Etnografiska hållplatser: om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.

Gunnemark, Kerstin 2004. *Minnernas galleri: om minnesskåp och kulturarv*. Stockholm: Carlsson förlag.

Hyltén-Cavallius, Sverker 2005. *Minnets spelrum. Om musik och pensionärskap*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Kaijser, Lars och Öhlander, Magnus (red.) 2011. *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Latour, Bruno och Wennerholm, Elisabeth 1998 . *Artefaktens återkomst: ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius och Santéus.

Lill, Linda 2007. *Att göra etnicitet: inom äldreomsorgen*. Malmö: Malmö högskola, IMER.

Rajala, Pertti 1991. *Minnesboken*. Stockholm: Spri.

Ronström, Owe (red.) 1998. *Pigga pensionärer och populärkultur*. Stockholm: Carlsson förlag.

Wahlström, Marianne 2005. *Barnens 50-tal*. Stockholm: Forum.

Winther Jörgensen, Marianne och Phillips, Louise 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur